

Ar žmogus visada gali rinktis ir yra atsakingas už savo veiksmus?

Gyvenimas toks trumpas, dievaži,
Bet ilgas kelias tikro pažinimo.
J.V.Gėtė „Faustas“

Jėzus ar Barabas? Taip vieną savo straipsnių pavadino Andrius Navickas. Jame kalbama apie Jėzų Piloto teisme. Kodėl buvo nuteistas Jėzus, o ne Barabas? Ar jį nuteisęs žmogus pasirinko laisvai, ar norėjo įtikti miniai? Perskaičiusi šį straipsnį susimąsčiau: ar tas žmogus jautė atsakomybę už savo poelgį? Mūsų gyvenime būna daug situacijų, kai turime priimti sprendimą, o įvairūs patarimai ar kitų įtaka mus užlieja tarsi lava iš Pompėjos ugnikalnio. Deja, dažnai nutinka taip, laisvas pasirinkimas ar atsakomybės jausmas yra du nesuderinami dalykai.

Kartais atrodo, kad žmogus yra tarsi ta strėlė iš Henriko Radausko eilėraščio „Strėlė danguje“ – nuo jo priklauso nedaug, jis yra veikiamas kitų. Tačiau tada žmogus pradeda galvoti: jei jis negali laisvai pasirinkti, nuspręsti, tai gal jis nėra atsakingas už tai, ką daro? Deja, atsakomybės neprisiims niekas kitas. Galvodama apie atsakomybės nusikratymą ir kitų įtaką, iš karto prisimenu pasaulinio garso psichologo Derren Brown atliktą tyrimą: į savo paskaitą jis pakvietė grupelę išsilavinusių žmonių, tačiau, jiems nieko apie tai nežinant, psichologas tikrino, ar žmonės lengvai nusikrato atsakomybės ir kiek daug jie gali padaryti verčiami kitų. Buvo atliekamas Milgramo eksperimentas: dalyvauja mokslininkai, pakviesti žmonės ir vadinamasis „mokinys“. Prie jo prijungta elektros srovė (žinoma, netikra, bet dalyviai to nežino). Dalyviai „mokinui“ užduoda klausimą, o jei šis atsako blogai, paleidžiama elektros srovė. „Mokinys“ neva šaukia iš skausmo, bet mokslininkai vis ragina dalyvius tęsti. Dauguma iš jų paklūsta... Ar tai neprimena nacistinės Vokietijos, kai žmonės paklusdami diktatoriui ir, kaip jiems atrodė, negalėdami rinktis, atsisakydavo atsakomybės ir darydavo baisiausius dalykus? Atrodo, kad ir dabar tai yra didžiulė problema: žmonės įtikina save, kad nuo jų niekas nepriklauso ir nesikrato atsakomybės.

Tačiau gyvenime būna ir taip, kad žmogus gali niekieno nevaržomas priimti vieną ar kitą sprendimą. Deja, labai dažnai žmogus nuklysta, nes, pajutęs pasirinkimo laisvės skonį, užmiršta atsakomybę. Ar prisimenate vaikystėje matytą animacinį filmą „Garvežiukas iš Ramunių stotelės“ apie garvežiuką, kuris vis stabteldavo laukuose – tai su paukšteliais pakalbėti, tai gėlių pauostyti? Jis laisvai pasirinko, kad gamtos grožis jam yra svarbiau už viską. Vis dėlto garvežiukas pamiršo, kad turi laiku atvykti į vieną ar kitą stotelę – jis elgėsi labai neatsakingai ir dėl to priversdavo žmones vėluoti.

Bet ne visi žmonės laisvai rinkdamiesi praranda atsakomybės jausmą. Tokie žmonės man primena Homero „Odisėjos“ herojų. Odisėjas turėjo vienintelį tikslą – grįžti namo į Itakę. Jo nesuviliojo nei lotofagų sala, nei sirenos. Laisvai pasirinkdamas, koku keliu eiti, kartu jis buvo atsakingas: kelionės metu jis bandė apsaugoti savo draugus ir stengėsi kuo greičiau grįžti, nes jautė atsakomybę už savo šeimą ir šalį.

Net jei ir negalime rinktis laisvai, o esame tarsi marionetės, kaip rašė Jurga Ivanauskaitė savo „Laiške žmonijai“, mes privalome elgtis atsakingai. Kai žmogų užklumpa nelaimė ar nepagydoma liga, jo gyvenimas pasikeičia kardinaliai. Naivu tikėtis, kad gali būti kitaip, kai supranti, kad tavo gyvenimą lemia „aukštesnės“ jėgos.

Tačiau gaila, kad būtent tada žmonės pradeda gyventi taip, kaip svajojo, savarankiškai priimti sprendimus ir pagaliau išmoksta suderinti tai su atsakomybe. Tokių pavyzdžių gausu ne tik gyvenime, bet ir literatūroje. Ch. ir S. Lechert knygoje „Susitikime mano rojuje“ pasakojama tikra istorija apie vėžiu sergančią mergaitę, kuri tik ligos akivaizdoje pradėjo gyventi taip, kaip nori, ir tik tada suvokė, kad kiekvienas yra atsakingas už savo gyvenimą. Kad ir kaip būtų gaila, dažnai mūsų gyvenime šiuos dalykus suvokiame per vėlai.

Man kartais atrodo, kad mūsų gyvenimas yra tarsi tos fantastinės šachmatų partijos figūros iš Hermano Hesės romano „Stepių vilkas“ – vieną ar kitą dalyką gyvenime paverčiame tai karaliene, tai pėstininku. Tačiau nors sukurti idealią partiją labai sunku, jei sugebėsime karaliene padaryti atsakomybę, galėsime laisvai rinktis teisingus ėjimus. Svarbiausia – savo pasirinkimo ar atsakomybės nepaaukoti tarsi pėstininko pirmai progai pasitaikius. Ir dar: prieš priimdami sprendimus, paklauskime tyliai savęs: Jėzus ar Barabas? Juk gyvenime būna įvairių situacijų: kartais mes galime laisvai priimti sprendimus, o kartais esame varžomi kitų žmonių ar aplinkybių, tačiau turime suvokti, kad atsakomybė yra nepaprastai reikšmingas ir svarbus dalykas, ir stengtis neprarasti šio jausmo nepaisant to, ar renkamės laisvai, ar ne.